

Summary. The paper analyses approaches of foreign and domestic scientists to the definition and classification of the main types of energy resources, which are considered as a part of production potential of an enterprise. The research clarifies the definition of several terms, provides a comparative characteristic of existing approaches and proposes a generalized classification of energy resources. The essence of such categories as «potential», «resource potential», «production potential» is analyzed. The formula for determining the amount of production potential is proposed.

Key words: energy resources, classification of energy resources, production potential of an enterprise, resource potential of an enterprise.

УДК 336.011:336.64

Корнійчук Г. В.

*кандидат економічних наук, докторант
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»
Національної академії аграрних наук України*

Korniichuk G. V.

*Candidate of Economic Sciences, Doctoral Candidate
National Scientific Center Institute Agrarian Economy
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

ECONOMIC MAINTENANCE OF FINANCIAL POTENTIAL OF ENTERPRISE

Анотація. У статті наведено результати аналізу еволюції наукових поглядів на економічний зміст категорії «фінансовий потенціал». Визначено, що фінансовий потенціал підприємства важлива для теорії та практики економічна категорія. Встановлено її неоднозначність та складність щодо форм прояву й змістової інтерпретації.

Ключові слова: економічна категорія, економічний потенціал, фінансовий потенціал, фінансові ресурси, можливості, результати, управління фінансами, підприємство.

Вступ та постановка проблеми. У ринкових умовах механізми та інструменти формування й використання фінансових ресурсів підприємства суттєво змінюються. Базовими вимогами до організації фінансового управління стають економічна відповідальність та оперативна адаптивність до змін у зовнішньому оточенні, які стимулюють економічну зацікавленість суб'єктів господарювання до раціонального формування та ефективного використання власних фінансових ресурсів. Практична реалізація цих вимог досягається шляхом розвитку фінансового потенціалу, який визначає фінансові можливості й конкурентоспроможність підприємств у динамічних ринкових умовах. Тому адекватна інтерпретація й ідентифікація фінансового потенціалу в умовах ринкової економіки набувають важливого значення як для наукових досліджень всіх інших аспектів його прояву, так і для розробки ефективних механізмів управління фінансовою діяльністю підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та прикладних аспектів формування й використання фінансового потенціалу підприємства значну увагу приділяють провідні вчені України та інших країн. Серед них слід відзначити публікації таких відомих дослідників, як О. Гудзь, М. Дем'яненко, Ю. Лупенко, П. Саблук, П. Стецюк.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на багатогранність досліджень, фінансовий потенціал як економічна категорія залишається недостатньо

вивченим. В економічній літературі ця економічна категорія ще немає чіткого та однозначного визначення. Питання визначення фінансового потенціалу ускладнюється ще й тим, що на різних рівнях ієрархії управління він має свою індивідуальну специфіку та економічні форми прояву. Крім того, інтерпретація змісту будь-якого економічного явища чи процесу відбувається в контексті вирішення конкретних завдань та досягнення стратегічних і тактичних цілей. Зазначене визначає необхідність проведення подальшого наукового пошуку у цій сфері фінансової теорії.

Мета статті полягає у проведенні аналізу еволюції економічної інтерпретації категорії «фінансовий потенціал» та обґрунтуванні авторського бачення її змісту з позиції адекватності специфіки сучасної практики господарської діяльності вітчизняних агроформувань.

Результати дослідження. У спеціальній економічній літературі термін «потенціал» уже давно набув досить широкого вжитку. Він використовується у різних контекстах, а його інтерпретація різними авторами варіює у досить широких межах. Це свідчить про його наукову й практичну актуальність, багатогранність прояву економічного змісту та відсутність однозначності сприйняття. Подальший якісний аналіз спрямований на дослідження та узагальнення його генезису й конкретизацію окремих сутнісних характеристик у контексті сучасного етапу економічного розвитку вітчизняних підприємств.

Загальновідомо, що термін «потенціал» має свої витоки в латинському слові *potentia*, яке перекладається на україн-

ську як «сила, приховані можливості». У деяких джерелах вказується на його французьке походження: французьке слово *potential* у дослівному перекладі означає «те, що може бути» [1]. На цих вихідних положеннях базуються всі його сучасні інтерпретації як «приховані можливості, здатності, сили, що можуть проявитися за певних умов» [2, с. 185] як «сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані у певній сфері, галузі, діяльності; запас чого-небудь, резерв; приховані здатності, сили якої-небудь, діяльності, що можуть виявитись за певних умов» [3, с. 1087].

Оскільки термін «потенціал» використовується в різних галузях суспільної діяльності та галузях наукових знань, існує необхідність конкретизації його змістового наповнення з позиції їх специфіки. Фінансовий потенціал відноситься до сфери економічної діяльності. При цьому в наукових дослідженнях різних його аспектів його включають до інших видів потенціалу: економічного, ресурсного, інвестиційного, інноваційного тощо. Тому є сенс розширити наш аналіз з позиції окремих з цих аспектів.

У сучасній практичній економіці потенціал розглядається як «наявні у економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використати для досягнення поставленої мети» [4, с. 13]. При цьому окремі автори підкреслюють, що «визначення категорії потенціалу, яке використовується у сучасній економічній науці, містить два ключові аспекти. По-перше, розуміння терміну «потенціал» невід'ємно пов'язане з поняттям «ресурси», по-друге, потенціал включає спроможності, якими володіє господарюючий суб'єкт: спроможність до розвитку, вдосконалення та ефективного використання ресурсів» [5, с. 8].

На ресурсну детермінанту економічного потенціалу вказує відомий вітчизняний дослідник академік В. Андрійчук, який трактує його зміст як «сукупність органічно взаємопов'язаних виробничих ресурсів, узятих на всіх стадіях їх кругообігу» [6, с. 13]. К. Шапошніков конкретизує ресурсну складову потенціалу через «систему визначених видів ресурсів зі своїми взаємозв'язками та взаємодіями між собою, раціональне використання яких сприяє збільшенню можливостей економічного потенціалу та стабільному функціонуванню підприємств (галузей, національної економіки) в довгостроковому періоді» [7].

Розширення уявленн про зміст категорії «економічний потенціал» відбувається шляхом доповнення ресурсної складової вказівкою на умови та можливості його використання. Так, Н. Краснокутська визначає потенціал підприємства як «можливість системи його ресурсів і компетенцій створити результати для зацікавлених осіб за допомогою реалізації бізнес-процесів» [8, с. 5]. А К. Миско уточнює таке розуміння «сукупністю як реалізованих, так і нереалізованих можливостей використання ресурсів у процесі задоволення суспільних потреб, що виражається в ресурсній формі» [9];

Деякі автори вказують на те, що такий термін не існує сам по собі, а має певне цільове призначення. Л. Окорокова визначає термін як можливість «одержання максимального економічного ефекту в конкретний наперед заданий момент часу» [10], Г. Антонова – «забезпечення досягнення якісних та кількісних характеристик розвитку об'єкта дослідження шляхом раціонального використання ресурсів» [11], а Г. Панасенко – «максимально можливий обсяг результату за найбільш ефективного використання за часом і продуктивністю ресурсів, які є» [12].

Розширену синтетичну інтерпретацію змісту економічного потенціалу пропонують О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк, виділяючи такі його аспекти, як сукупність

необхідних для функціонування або розвитку конкретної економічної системи різних видів ресурсів, систему матеріальних та трудових факторів (умов, складових), що забезпечують досягнення мети виробництва та здатність комплексу ресурсів цієї економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання [13, с. 6–8].

У контексті інтерпретації змісту економічного потенціалу підприємства в економічній літературі виділяють такі визначальні якісні характеристики: «приналежність конкретним суб'єктам (власникам); реалізація під час вирішення конкретних економічних завдань; безперервність руху складових елементів та орієнтація на загальне економічне зростання» [14; 15].

Підсумовуючи проведений аналіз, варто зазначити, що фінансовому потенціалу як складника економічного потенціалу притаманні окремі характеристики останнього, зокрема, те, що його базовим складником є певний вид економічних ресурсів у конкретному випадку – фінансових; він формується і функціонує в конкретних економічних умовах; він має цільове призначення, пов'язане з реалізацією економічних цілей і завдань об'єкта дослідження (економіки в цілому, галузі, регіону, підприємства тощо). Як показує проведений нами аналіз, саме з цих позицій його розглядають більшість дослідників.

Найвищий рівень теоретичного узагальнення мають дефініції, які трактують поняття «фінансовий потенціал» підприємства як «економічні відносини, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату» [16]. Проблемою таких інтерпретацій, на наш погляд, є те, що під таку логічну конструкцію підходять більшість економічних категорій, які прямо чи опосередковано пов'язані з формуванням фінансового результату підприємства. Крім того, вони завжди потребують додаткових уточнень та пояснень.

Характеризуючи ресурсний або факторний концептуальний підхід до визначення фінансового потенціалу варто навести позицію О. Федоніна, який прямо вказує, що «фінансовий потенціал це обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, що ними воно може розпоряджатися для здійснення поточних і перспективних витрат» [17]. С. Онишко до цього додає, що фінансовий потенціал це «не лише наявні фінансові ресурси, а й їх резерви, які можуть бути використані за певних умов» [18]. Таку ж позицію займає і В. Свірський, який під фінансовим потенціалом розуміє «сукупність наявних та потенційних фінансових ресурсів, що можуть бути мобілізовані та реалізовані <...> за певних умов для забезпечення сталих темпів економічного зростання» [19].

Аналізуючи даний концептуальний підхід до визначення фінансового потенціалу, варто погодитися з тим, що його конститутивним атрибутом безперечно є фінансові ресурси. Однак, з практичної точки зору, невизначеність «певних умов» розмиває його кількісні контури та межі компетенції. До того ж потрібна додаткова аргументація тотожності фінансового потенціалу суми певних фінансових ресурсів.

У контексті розглянутого підходу окремо слід зазначити, що досить дискусійним є визначення фінансового потенціалу як сукупності «джерел фінансових коштів» [20]. Цілком очевидно, що фінансові ресурси й джерела їх формування це не одне й теж, а доступ до них в ринкових умовах завжди має певні обмеження, обумовлені ціною (вартістю) різних джерел, часовими межами використання, уступкою певних економічних вигід та інтересів тощо.

Більш чіткішим стає визначення фінансового потенціалу у тих авторів, які до фінансових ресурсів та можли-

востей додають ще й організаційно-управлінську складову. Так, Н. Левченко під фінансовим потенціалом підприємства розуміє «сукупність можливостей підприємства, які визначаються наявністю й організацією використання фінансових ресурсів та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення економічного розвитку підприємства на перспективу» [21]. Р. Толпежников розглядає його як «сукупність власних та залучених ресурсів та можливості системи щодо ефективного їх управління для забезпечення діяльності та досягнення загальносистемних цілей в умовах нестабільності факторів зовнішнього середовища» [22]. Такі ж змістові акценти містяться й у визначенні А. Назаренко: фінансовий потенціал – це «фінансові можливості підприємства, які формуються за наявності різного роду ресурсів під впливом оточення та внутрішньої структури підприємства та можуть бути реалізовані за допомогою діяльності персоналу та системи управління з метою досягнення максимально бажаного фінансового результату» [23].

На динамічний характер фінансового потенціалу вказує В. Бикова, трактуючи його як рушійну силу яка «необхідна для переведення сконцентрованих на підприємстві ресурсів із статичного стану в динамічний, що забезпечує максимально ефективну реалізацію цілей та напрямів розвитку підприємства» [24]. Н. Кот розширює цю характеристику тим, що розкриває фінансовий потенціал «не тільки як необхідну рушійну силу, що приводить у динамічний стан підприємство (мається на увазі наявність джерел фінансування), а також максимальні, але водночас реальні можливості, якими володіє суб'єкт, що господарює на даний момент, у найбільш повному й найкращому використанні наявних у нього всіх ресурсів і засобів» [25, с. 44].

Найбільш представницьким, у нашому розумінні, є підхід, який інтерпретує фінансовий потенціал з результативних позицій та з врахуванням специфіки фінансової діяльності й управління процесом формування та використання фінансових ресурсів. Для прикладу В. Ковальов і В. Ковальов репрезентують фінансовий потенціал як «характеристику фінансового становища та фінансових можливостей підприємства» [26, с. 383], яка у кількісному виразі вимірюється показниками «ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, внутрішньофірмової ефективності, прибутковості, рентабельності та інвестиційної привабли-

вості фірми» [27, с. 368]. М. Баканов і А. Шеремет переконані, що «оцінка майбутнього потенціалу підприємства разом з оцінкою його минулої діяльності та фінансового стану на момент такої оцінки є цільовими завданнями фінансового аналізу», а для кількісного виміру фінансового потенціалу пропонують використовувати ряд відомих фінансових коефіцієнтів [28, с. 280].

До цього концептуального підходу належить і визначення, яке дає фінансовому потенціалу П. Стецюк. Він вважає, що «фінансовий потенціал підприємства є якісною характеристикою його фінансового стану, вираженою спроможністю генерувати певний обсяг грошових потоків, достатній для реалізації передбачених його економічною стратегією програм і заходів, а також відшкодування використаних (залучених з усіх джерел) фінансових ресурсів і витрат на їх залучення, не погіршуючи при цьому фінансову стійкість» [29; 30].

Підсумовуючи проведений аналіз вважаємо, що під фінансовим потенціалом підприємства слід розуміти *максимальний обсяг фінансових ресурсів, який в конкретних організаційно-економічних і фінансових умовах спроможне залучити підприємство для реалізації своїх виробничих та інвестиційних програм, а також відшкодувати у повному обсязі за допомогою чистих грошових потоків, які генерують (забезпечують) ці програми.*

Висновки. Таким чином, проведений аналіз засвідчив, що фінансовий потенціал підприємства важлива, досить складна та неоднозначна в плані форм прояву й змістової інтерпретації економічна категорія. До сьогодні ця економічна категорія ще не має загальноприйнятого та однозначного трактування. Фінансовий потенціал підприємства тісно пов'язаний з іншими видами потенціалу (економічного, ресурсного, інвестиційного, інноваційного тощо) та входить до складу окремих з них. В економічній літературі він переважно розглядається в рамках ресурсної (факторної), організаційно-управлінської та результативної концепцій. Подальші дослідження щодо розкриття економічної природи фінансового потенціалу можуть бути спрямовані на розкриття його специфічних якісних характеристик, визначення місця й ролі у відтворювальному процесі та розмежування сфери компетенції зі спорідненими економічними категоріями.

Список використаних джерел:

1. Словарь русского языка: в 4 т. / за ред. А. Евгеньева; Российская академия наук; Ин-т лингвист. Исследований. – 4-е изд., стереотип. – М.: Русский язык: полиграф ресурсы, 1999. – Т. 3. – 749 с.
2. Современный словарь иностранных слов. – М.: Русский язык: полиграф ресурсы, 1993. – 740 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад і гол. ред. В. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
4. Економічна енциклопедія: у 3 т. / за ред. С. Мочерного. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
5. Шешукова Т. Совершенствование методики анализа экономического потенциала хозяйствующего субъекта: [монография] / Т. Шешукова, Е. Колесень. – Пермь: Пермский ГНИИ. 2013. – 196 с.
6. Андрийчук В. Эффективность использования производственного потенциала в сельском хозяйстве: [монография] / В. Андрийчук. – М.: Экономика, 1983. – 208 с.
7. Шапошников К. Обґрунтування соціально-економічної сутності поняття «ресурсний потенціал» / К. Шапошников // Економічні інновації. – 2013. – Вип. 52. – С. 206–210.
8. Краснокутська Н. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
9. Миско К. Ресурсный потенциал региона (теоретические и методологические аспекты исследования): [монография] / К. Миско. – М.: Наука, 1991. – 94 с.
10. Огорокова Л. Ресурсный потенциал предприятий: [монография] / Л. Огорокова. – СПб.: СПбГТУ, 2001. – 293 с.
11. Антонова Г. Ресурсний потенціал підприємств видавничо-поліграфічної галузі: теоретико-прикладні аспекти / Г. Антонова // Науковий вісник Національного університету ДПС України. Серія «Економіка. Право». – 2009. – № 3 (46). – С. 23–28.
12. Панасенко Г. Синтезоване бачення поняття «ресурсний потенціал банку» в контексті розвитку економічної теорії / Г. Панасенко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23 (12). – С. 291–297.
13. Федонін О. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.

14. Керженцев Ф. Методика оценки экономического потенциала предприятий промышленности строительных материалов / Ф. Керженцев // Научно-технические ведомости СПб. ГПУ. – 2010. – № 4. – С. 90–95.
15. Ерыгин Ю. Потенциал: содержание понятия и его структура / Ю. Ерыгин, Т. Улицкая // Экономика и эффективность организации производства: материалы VIII Международной научно-технической конференции (20 октября – 20 ноября 2008 г.). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://science-bsea.narod.ru/2008/ekonom_2008/erygin_potencial.htm.
16. Фомин П. Особенности оценки потенциала промышленных предприятий / П. Фомин, М. Старовойтов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://cfin.ru/management/manufact/manufact_potential.shtml.
17. Федонін О. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2006. – 261 с.
18. Онишко С. Фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки / С. Онишко // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С. 67–74.
19. Свірський В. Фінансовий потенціал: теоретико-концептуальні засади / В. Свірський // Світ фінансів. – 2007. – № 4 (13). – С. 43–51.
20. Возняк Г. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки / Г. Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66691.doc.htm.
21. Левченко Н. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики / Н. Левченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 2. – С. 114–117.
22. Толпежников Р. Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства / Р. Толпежников // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 2 (1). – С. 277–282.
23. Назаренко А. Теоретичні підходи до визначення сутності економічної категорії «фінансовий потенціал» / А. Назаренко // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 8. – С. 22–29.
24. Бикова В. Фінансово-економічний потенціал підприємств загальнодержавного значення – оцінка і управління / В. Бикова // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 56–61.
25. Кот Н. Диагностика финансового потенциала как альтернатива моделям банкротства / Н. Кот // Вестник Брестского государственного технического университета. – 2015. – № 3. – С. 42–50.
26. Ковалев В. Финансовая отчетность. Анализ финансовой отчетности (основы балансоведения): [учеб. пособие] / В. Ковалев, Вит. Ковалев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК «Велби»; Проспект, 2006. – 432 с.
27. Ковалев В. Учет, анализ и финансовый менеджмент: [учеб.-метод. пособие] / В. Ковалев, Вит. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 688 с.
28. Баканов М. Теория экономического анализа: [учебник] / М. Баканов, А. Шеремет. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 416 с.
29. Стецюк П. Проблема визначення та оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств / П. Стецюк // АгроІнком. – 2008. – № 3–4. – С. 72–76.
30. Стецюк П. Методичні аспекти оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств / П. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2009. – № 1. – С. 11–17.

Аннотация. В статье приведены результаты анализа эволюции научных взглядов на экономическое содержание категории «финансовый потенциал». Определено, что финансовый потенциал предприятия важная для теории и практики экономическая категория. Установлено ее неоднозначность и сложность в плане форм проявления и содержательной интерпретации.

Ключевые слова: экономическая категория, экономический потенциал, финансовый потенциал, финансовые ресурсы, возможности, результаты, управление финансами, предприятие.

Summary. The results of the analysis of the evolution of scientific views on the economic content of the category of «financial capacity». It was determined that the financial capacity of the enterprise is important for the theory and practice of economic category. It established its ambiguity and complexity in terms of forms of expression and meaningful interpretation.

Key words: economic category, economic potential, financial potential, financial resources, opportunities, results, financial management, enterprise.